

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на

Антъни К. Макул,

редовен докторант към катедра „Логика, етика и естетика“, Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

на тема:

The Approach of the Philosophy of Religious Asceticism

от доц. д-р Герасим Иванов Петрински, СУ „Св. Климент Охридски“,

назначен за член на научното жури с Ректорска заповед №РД 38-584 от 13.10.2022 г. и Видоизменяща ректорска заповед № РД 38-588 от 20.10.2022 г.

Представяне на докторанта

Антъни Макул е зачислен като редовен докторант по 2.3.Философия със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител проф. д-р Александър Гънгов. През периода на обучението си докторантът е изпълнил всички свои задължения според приетия си индивидуален план и е набрал необходимия брой кредити. Той отговаря на всички изисквания на ЗВО, ЗРАСРБ, техните подзаконови актове, както и на Правилниците на СУ „Св. Климент Охридски“ за допускане до публична защита на гореказания дисертационен труд. Той има две публикувани научни статии в реферирано списание, които са в полето на изследването му.

Дисертационният труд е преминал вътрешно обсъждане в катедра „Логика, етика и естетика“ на 20 септември 2022 г. и е допуснат до публична защита по единодушно решение на разширения катедрен съвет. На посоченото заседание бяха направени

препоръки към докторанта, които той е спазил в голяма степен в окончателния вариант на труда си.

Обща характеристика на дисертационния труд

Предоставеният за вътрешно обсъждане дисертационен труд се състои от общо **278** с. На с. 256-278 е поместена библиография, състояща се предимно от заглавия на английски и френски език. Библиографията, която е използвал Макул, е изключително обемна и изчерпателна. Трябва да се отбележи обаче, че от чисто формална гледна точка има някои недостатъци, които не нарушават значително стойността на труда. По-конкретно, няма разграничение между извори и вторична библиография, нито отделяне на интернет източниците.

Темата на изследването е изключително интересна както от културологична, така и от философска гледна точка. Тук е случаят да изразя удовлетворението си от факта, че все още има научен интерес към неособено модерния въпрос за аскетизма, на който моята собствена докторска дисертация беше посветена преди около 15 години. През последните 40 години публичното пространство изглежда доминирано от радикални идеологии, фокусирани върху деконструкцията на християнския идеал за въздържание от материални ценности и удоволствия. Консуматорското общество изглежда напълно несъвместимо с фигурата на аскета. Все пак, тази несъвместимост е само повърхностна. Модерното западно общество трудно може да функционира без идеята за въздържанието както от философска, така и от практическа гледна точка. Заедно с агресивната инвазия на рекламната „Епъл“ култура, която ни призовава да се поддаваме на всякакъв вид изкушения, набират сила и движения, които прокламират веганство и лична саможертва в името на околната среда.

Изследването на А. Макул е структурирано в пет глави и заключение, и библиография. Уводът съпада с глава Първа и съдържа причината, целта, задачите, метода, значимостта, и приносните моменти в изследването (с. 6-25). Трябва да се отбележи, че традиционно уводът не формира отделна глава. Както се посочва под рубриката „цел на изследването“ (с. 19), докторската теза е фокусирана върху

философската перспектива на християнската и юдейската религиозни традиции. Както обаче коректно отбелязва самият Макул, "asceticism is purely a conceptualization of the religious groups and cannot be confined to any culture or norm, or ethics of a people" (с. 28). Без съмнение обаче, християнският и юдейският аскетизъм формират достатъчно голямо поле за изследване и компаративният подход дава своите плодове в настоящия дисертационен труд. Приемам напълно формулираните на с. 20 цели на изследването, като единствено последната от тях ми се струва леко неясна (To establish the most philosophically acceptable view of the religious asceticism: „Да се установи най-философски приемливият поглед върху религиозния аскетизъм“). Методологията на изследването също е добре формулирана, като включва качествен, компаративен и херменевтичен анализ.

Втора глава (с. 25-49) е посветена на концепцията за аскетизма като цяло. Сред оригиналните извори, тя е базирана основно върху произведенията на св. Максим Исповедник, който обаче репрезентира източната ортодоксална традиция, а не християнството като цяло. Кандидатът е засегнал основните функции на аскетизма в изучаваните от него концептуални системи (засилване на връзката с Бога, пълното отричане от грях), но все пак е пропуснал една от тях, която е и ключова за православие. Аскетизма представлява също и крайна форма на покаяние за Първородния грях. Християнският аскет не е просто въплъщение на абсолютния морал, който играе ролята на медиатор между хората и Бога – той е също така въплъщение на абсолютното смирение, чиято душа страда постоянно заради греха, извършен от Адам и Ева в Райската градина и осъдил цялото човечество на мъчения и смърт.

В същата глава са представени някои основни аскетични практики в християнската и юдейската религии (пост, сексуално целомъдрие, нощно будване, и др.). Трябва да се има предвид, че такива практики не са запазени само за монаси и хора, които се стремят към святост. Напротив, те са част от моралния код, от новата етика на Късната античност, споделяна от християни и езичници. Светият мъж и святата жена безспорно са задължени да се придържат стриктно към всички елементи на този код и да бъдат неговата абсолютна инкарнация, но същите принципи са били прилагани по отношение на всеки член на обществото. Определено са съществували, разбира се, „нива на святост“. Например,

разсъждавайки върху проблема за брака, св. Йоан Хризостом казва, че най-добре за праведника е да остане целомъдрен и да не се жени изобщо. Въпреки това, продължава той, е почти също толкова благочестиво човек да се ожени и да остане верен на съпруга или съпругата си с цел да създаде поколение (*τεκνοποιεῖν*). Абсолютната аскеза не нищо друго, освен идеал, ейдос, и като всеки ейдос, никога не може да бъде постигната изцяло. Функцията на християнската аскеза не е толкова спасяването на собствената душа на светеца – това спасение може да бъде постигнато и от светско лице. Животът на светия човек, лишен от всякакъв стремеж към материални блага и отдаден единствено на Бога, е по-скоро саможертва към всички хора и неговата цел е спасението на колкото се може повече човешки души. Този аспект на аскетата не е християнско откритие. Например весталките в Рим, които са полагали клетва за безбрачие и сексуално въздържание за 35 години, по този начин са служели на римската държава и общество чрез умилостивяване на боговете.

Един от основните типове аскеза, на които обръща внимание Макул, е оттеглянето от социума. Отшелничеството без съмнение е един от основните начини за очистване на душата, поне за християнина, но това по никакъв начин не е единствената цел на този важен компонент на светостта. Чрез оттеглянето си от хората светецът получава не само възможността да се отдаде изцяло на Бога, но също да наблюдава недостатъците на човешкия свят отвън и в крайна сметка да положи усилия за тяхното поправяне чрез молитви и наставления. Много монаси, независимо от строгото им отшелничество, все пак са продължавали активно да проповядват и дори са играели важна роля в политическия и обществен живот на Империята. Предвид това, аз лично бих сменил името на подглавата 1.1.1.3. от "Solitude" на "Solitude and seclusion". В допълнение, трудно е да не се отбележи фактът, че самотата и отшелничеството са сред най-проблемните и спорни елементи на аскетизма в контекста на спора между християните и езическите философи през Късната античност. Например император Юлиан открито се подиграва на християнските отшелници, които по негово мнение са лишавали човешкото същество от неговата най-важна природна характеристика, а именно това да бъде част от обществото (*ζῶον πολιτικόν*). Тази концепция е в съзвучие с двата типа аскетизъм, открити и от Макул. И

накрая, добре би било докторантът да обърне повече внимание конкретно на византийската аскеза, за която дават изключително изчерпателна информация житията на светците. Ранната византийска монашеска култура развива специфични типове отшелничество, които трудно биха могли да бъдат намерени в католическия свят и в други религии. Типичен пример за това са светците-стълпници, които Макул споменава накратко в увода към изследването си, както и на светците-юродиви, чиито предшественици могат да бъдат открити в античните философски традиции и които упражняват сериозно влияние върху средновековната политическа теория.

Аскезата не е винаги, както докторантът отбелязва, “form of immaterial embrace as opposed to materialism”, но също и отхвърляне на светското знание и образование, което без съмнение важна концепция по отношение на философските аспекти на аскетизма – именно философският подход е и заявеният основен фокус на изследването. Типичен пример за това е малко известният византийски светец Йоан Психаит, за когото логиката и останалите „софизми“ могат да скрият лъжите на античната философия, недокосната от светлината на истинския Бог, също толкова, колкото „паяжина, която покрива купчина изпражнения, може да предпази стъпилия в тях“. Тази червена линия между християнския аскет, носителя на Божията ноетична истина, и светския философ, чиято душа предполагаемо е „обвита в мъглата“ (ἄχλυσ) на дедукцията и сложната Аристотелова методология за рационално достигане до истината, е твърде важна, за да бъде пропусната в дисертацията.

Третата глава е посветена на философията и екзегезата в античния свят. Тя е фокусирана върху християнството и юдаизма, което въпреки основната тема на дисертационния труд, все пак е странно. Само подглава 3.4., чието заглавието е същото като това на цялата глава, е фокусирана върху античната гръцка философия. Аз лично бих сменил термина „Ancient world“ с „Antiquity“, доколкото последното понятие обозначава конкретно гръко-римския свят, докато първото е твърде общо и включва Древния свят като цяло (включително Египет, Шумер, Китай). Направен е кратък обзор на киническата философия, но може би тук е било мястото да се посвети известно внимание на стоицизма (което донякъде Макул е сторил по-нататък в текста, в гл. 5). Подглава 3.5 е фокусирана

върху дефинирането на термините „монашество“ и „аскеза“. Остава неясно обаче, как, кога, и от кого монасите са били „определяни като монарси“ (с. 91). Ако някой трактат или богословско произведение прави такава аналогия и/или игра на думи между думите „монах“ (*μοναχός*) и „монарх“ (*μόναρχος*), би трябвало да има препратка. Подглава 3.9. („Medieval Reception of the Hellenic Thoughts“) по мое мнение би трябвало или да бъде обединена с подглава 3.4., или да я следва непосредствено.

Има някои грешки, като цяло незначителни, основно при транслитерирането на имена. Така например, не съществува „Simeon of Stylites“ (с. 8). Съществуват св. Симеон Стилит Стари (390-459) и св. Симеон Стилит Млади (521-596/7), които принадлежат към категорията на светците „стилители“ или „стълпници“, избрали да прекарат живота си върху колона. Не съществува „Aegyptio Historia Monachorum“ (с. 100) – заглавието на това произведение, написано от Руфин от Аквилея, е „Historia Monachorum in Aegyptio“. На с. 99 се споменава „monacho, Isaac’s papyrus found in Egypt“ заедно с някои понятия, предполагаемо използвани в този документ. Не мога да разпозная нито колекцията, към която този папирус принадлежи, нито дори езика на термините. Препратка към оригиналния текст също липсва. Имена на автори и исторически личности, като например св. Антоний Велики и автора на „Църковна история“ Евсевий Кесарийски, са включени в текста без никакво обяснение или датировка. Такива религиозни и политически фигури, без съмнение, са добре познати на специалистите в областта на античната философия, история, богословие, и филология, но би било добре да бъдат пояснени за широката аудитория, доколкото самото изследване е изключително интересно и може да бъде публикувано.

Накрая, като специалист в областта на реториката, съм искрено впечатлен от глава 5 със заглавие „Relevant Ascetic Criticism of the Consumerist Society“. Макул показва изключително добро разбиране на модерните пропагандни стратегии, базирани на консумеризма. Като пример бих дал неговата бележка, че „From a broader perspective, the major decisions for people are the individual choices regarding the material products they prefer to consume, while the critical and substantive decision on how the community performs social and economic activities, is made by the elites“ (р. 187). Това в действителност е същността на конкретна пропагандна стратегия, наречена от О. Томпсън „диверсионна“ („diversionary“). По този начин докторантът е успял да снабди изследването си с висококачествен анализ на

многоизмерната концепция за аскезата в християнската и юдейската традиции, но и да обърне адекватно внимание на модерната перспектива на този феномен и неговото влияние върху западния свят.

Заключението (с. 247-251) е достатъчно подробно и отразява пълноценно получените резултати.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертационния труд и е достатъчен по обем.

По мое мнение, въпреки направените към дисертацията малки забележки, изследването е достатъчно издържано от научна гледна точка. Основната теза, обектът, задачите и предметът на труда са формулирани и обосновани по подробен и пълноценен начин. Докторантът демонстрира умение за съставяне на научен текст, информираност и критическо мислене. Библиографията е обемна и напълно отговаря на съдържанието. В заключение на горното, без колебание препоръчвам на уважаемото научно жури **да присъди** на докторанта Антъни Макул ОНС „доктор“ по 2.3. Философия за неговия научен труд на тема „The Approach of the Philosophy of Religious Asceticism“ и ще гласувам „За“ това решение.

София,

12.XII.2022

/доц. д-р Герасим Петрински/